

A PALLAS NAGY LEXIKONA

AZ ÖSSZES ISMERETEK ENCIKLOPÉDIÁJA

TIZENHAT KÖTETBEN

II. KÖTET

Arafale—Békalen

A SZÖVEGBEN 172 ÁBRA; KÜLÖN MELLÉKLETŰL 36 KÉP, EZÉK KÖZT
5 SZÍNNYOMAT, 17 TÉRKÉP ÉS 2 VÁROSI TERVRAJZ

BUDAPESTEN

PALLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1893

$$i = \frac{q}{t}$$

képlet határozza meg. Ha az áram állandó, akkor az áramerősség egyszerűsre az elektromosság az időegység (másodperc) alatt keresztülhalad. Az áramerősség praktikus mértéke az Ampère; ez oly áramot jelent, mely óránként 1.183 g. rozet vagy 4.025 g. ezüstöt (Kohlrausch szerint) képes kiválasztani.

Arameus nyelvek, a sémi nyelvek (l. o.) északi ágához tartozó nyelvcsalád. Két csoportra oszlanak, úgy mint *keleti* és *nyugati* A. nyelvekre. 1. A keleti csoporthoz tartozik a *szír* nyelv (a szír keresztények irodalmi és egyházi nyelve), a *babilóniai talmudban* fentartott A. nyelvjárás, úgy mint az a teljesen elzüllött nyelv, mely az alsó Babilóniában fennmaradt úgynevezett mandeuskok, (helytelenül szábások, János-keresztények) irataiban maradt fenn. E csoporthoz tartozik a Tigris felső folyása mentén, Túr 'Abdinban fennmaradt élő szír nyelv, melyet Prym és Socin saját gyűjtései alapján ismertettek. *Ujszír* nyelvek neveztek nevezni az Urnia-tó körül lakó nesztorianus keresztények nyelvét. 2. A nyugati csoportot képviselik az ó testamentum arameus szövegei (Genes. 31 : 47 Jerem. 10 : 11 Dán. 2 : 4. 4—7 : 28 Ezra 4 : 8—6 : 18. 7 : 12—26, e nyelvmemlékeket régebbi időben egészen helytelenül *kald* nyelveknek neveztek), úgy szintén a Targum (l. o.) név alatt ismeretes bibliafordítások, valamint a jeruzsálemi talmud. Krisztus idejében e nyelvidom volt divatban Palesztinában. Ide tartozik még a samaritánusok (l. o.) dialektusa, mely bibliafordításokban és néhány egyházi szövegükben maradt reánk. A nem zsidóktól eredő emlékek közül nevezetesek a palnirai, nabateus és sinaitikus feliratok, úgy mint a Kr. n. 1030-ból való nyugatarameus evangéliumfordítás. E hajtán annyira elterjedt nyelvjárás élő használatban csak az Antilibanon déli lejtőjén Ma'lulában és két szomszédos faluban maradt fenn napjainkig. Az A. nyelv régi székhelyein a VII. század óta az arab nyelv uralkodik. — V. ö. Kautzsch, Grammatik d. biblischaramaischen Sprache (Lipese 1884), Merx, Chrestomathia targumica (Berlin 1888, Porta lingu. orient. 8. rész), Levy, Chaldäisches Wörterbuch über die Targumim (2 köt., Lipese 1865—68). 1. *Szír nyelv, Samaritánusok.*

4—11.

Arámeusok v. *Aramea* a bibliában azokat a népeket és országokat jelöli, amelyek Szíriában, Mezopotámiában és északon a Taurus völgyeiben, meg a Tigris felső részének lapályain éltek s a kanaanitakkal a legközelebbi rokonságban voltak. Az ékiratokon különbség van téve az északi és keleti arameusok (Aramit) és a nyugati s déli arameusok között (Chatti). A görögök később az arameusokat *szíroknak* nevezték, mert a midón velük megismerkedtek, asszír fenhatóság alatt állottak. A Kr. e. X. sz. egy Szüba nevű arameus birodalom, amely a bibliában Arám Cóbá nevet visel, nagy jelentőségre tett szert. Az arameus furtományok közül különösen kiemelendők: *Aram Damaszké*, amelynek Damaszkus volt a fővárosa és Aran Naharajim, az egyiptomi feliratok Naharina, amely Mezopotámiával azonos.

scmr.

Aramfordító, l. *Gyótróp*.

Arami, a szittyák régi neve.

Áramkör (*elektromos*). Az egy vagy több elektromotoros erővel összefüggésben lévő vezetők összességét áramkörnek nevezik. Ha ezen összefüggés olyan, hogy a vezetők folytonos, szakadatlan kört képeznek, úgy hogy abban állandó áram keringhet, akkor ez «zárt áramkör»; hogyha azonban a folytonosság egy helyen meg van szakítva, akkor «nyílt áramkör».

11a.

Áramlat, l. *Tenger-áramlatok*.

Áramlott talaj, l. *Vízholdta talaj*.

Árammérő. Minden, az elektromos áram elektromágnesi, hőtani, kémiai stb. hatásán alapuló készülék, amelynek segítségével valamely vezető körben haladó áramnak erősségét kísérleti úton meg lehet határozni: *árammérő*. l. *Galvanométer*.

Aramon v. *Arranon*, egyike a legnevezetesebb francia szállóajtáknak, mely Franciaországban különféle név alatt ismeretes, így: Ugni noir, Uni noir, Uni noiré (Provence), Plantricho (l'Hérault), Pisse vin (Hyères), Gros Bouteillan (Dranguignan), Révalaire vagy Reballyre (Haute-Garonne). Fürtje igen nagy, hosszú, hengeridomú; szeméi igen nagyok, gömbölyűek, kökesfokoték, verosbarna harmattal. Későn érnek, bora gyenge, savanykás. Rövid művelés mellett is jól terem. A francia könnyű kereskedelmi borok főleg ez a fajta szolgáltatja, mely oly bőtermő, hogy Dél-Franciaországban hektáronként 250—400 hektoliter bort is megterem. A franciák az immuns homokterületeket főleg ezzel feltették be. Blönye a fajtának, hogy az elárasztást is nagyon jól kiállja.

szv.

Áramóra. Az olyan készüléket, amely valamely vezető körön áthaladó, bár változó erősségű áramok erősségének és tartamának szorzatát, vagyis az *ampéroránknak* számát mutatja, áramórának v. áramszámlolónak nevezik l. *Elektrotechnikai mérőkészülék*.

Áramsűrűség az áramerősségnek (l. o.) a vezető keresztmetszetének egységére eső része. Ha tehát az áram sűrűségét *d*-vel, az áram erősségét *i*-vel és a vezető keresztmetszést *s*-sel jelöljük, akkor

$$d = \frac{i}{s}$$

képlet az áram sűrűségének matematikai kifejezését adja. Az áramsűrűség fogalmának a galvanoplasztikában és az elektrometallurgiában van nagyobb fontossága.

Áramszabályozó, l. *Reosztát*.

Aran (Val d'Aran), Franciaország felé nyíló völgy Spanyolországban, a Pireneusokban, a Maladetta csoporttól keletre. E völgyön folyik végig a Garonne. 13.000 lakosa van, kik igen szegényes viszonyok között élnek, fakereskedők és őszvértényésztők. A völgy főhelye Viella (1887) 746 lak., majdnem 900 méter magasságban. Bosost alatt mintegy 4 km.-rel fokszik Lés furdó, régi várral, kénforrással.

—zik.

Aran, régi magyar személynév, mely, miként a kunoknál is meglevő Altun op (arany apa) név mutatja, nyilván a. m. aran. Egy 1343-ki oklevél Aran morouchei ispánt, István mester apját említi e néven. (Anj. okl. IV. 303.)

x. g.

megalkotásában Claude Lorrain voltak a mintaképei. Első sorban tájképfestő volt, de esata- és állatképek festéséhez is értett. Tájképei, többnyire olaszországi motívumok, dus kompozícióiuk, tiszta világitásuk és kitűnő staffage-uk által kitűnőek. A. 1651-ben Amsterdamban telepedett meg.

Assemani, szíriai Tripoliszból származó maronita tudós család, melynek több tagja a XVIII. századtól kezdve nevezetes érdemeket szerzett a keleti tudományoknak Európában való művelésében és meghonosításában. Különösen kitűntek: A *József Simon* (szül. 1687-ben Tripolisban, megh. 1768-ban Rómában), ki mint egyik őre a vatikáni könyvtárnak, melynek keleti kincseit nagy részben ő gyűjtötte és nagy tanulmányal leírta (Bibliotheca orientalis Clementino-Vaticana, 4 köt., Róma 1719—28). Különösen a szír irodalomra, egyházjogra és egyháztörténetre terjednek ki vastok művei. Unokaöcse, A. *Stephanus Evodius* (szül. 1707-ben, megh. 1782-ben), ugyancsak a vatikáni könyvtár őre, a Medicea-Laurentiana és Palatina (2 köt., Firenze 1742), úgymint a Vaticana kéziratának katalógusai (3 köt., Róma 1756—1759), valamint a keleti egyháztörténetre vonatkozó művek által vált híressé. Öcse, A. *József Alajos* (szül. 1710-ben, megh. 1782-ben) a »Codex liturgicus ecclesiae universae« című 13 kötetes munka szerzője (Róma 1749—66), melyet mint a Sapienza tanára szerkesztett. Ugyane családból való A. *Simon*, pádovai tanár (szül. 1752-ben, megh. 1821-ben), arab régiségekkel, paleográfával és éremtanulással foglalkozott; több munkájával ez ismeretkör lényegesen gazdagította.

G—K.

Assemblée (franc., ejtsd: asszamblé), gyűlekezet, társaság; továbbá országgyűlés is, különösen a francia forradalom idejében (A. nationale). — A. *dansante*, táncmulatság, különösen előkelő, fényes esti mulatság. — A. *galante*-nak nevezték a XIV. Lajos alatt Richelieutól fölállított szerelom-akadémiát.

Assen, Drentie németalföldi tartomány fővárosa, a Drentsche-Hoofd csatorna mellett, (1890) 9183 lak., kik főképp földműveléssel és turfaszedéssel foglalkoznak; közelében hatalmas szikladarabok vannak, melyeket tetőkép épp oly nehéz kövek korezthben fődnek; az itt véghezvitt ásatásoknál hamuvadreakt, kő-ékeket és buzogányokat találtak.

Assens, kis város és kikötő Fyen, vagyis Fünen dän szigetén a Kis-Belt mellett; élénk kereskedelemmel, (1890) 4026 lak. Közéleben az Öxnebjerg mellett 1535 jun. 11-én III. Keresztély dán király és a trónjától megfosztott II. Keresztély érdekében harcoló dánok és lübeckiek egymással megütköztek.

Assensus (lat.) a. m. beleegyezés, tetszés.

Asser (lat., karó, gerenda), a római hadi hajókön A.-nek neveztek falfűrő kosokhoz hasonló gerendákat, amelyeket lánccal az árboc oldalára alkalmazott vasarikára akasztottak s ingásba hozva a megközellített ellenséges hajó megrontására működtek.

Asser, *Assertus* Menevensiü *János, Ingvlf*, *Asser* melléknévvel, angolszász történetiró a VIII. sz. végén. Születésére nézve brit volt, Scotus Eri-gena tanítványa s a királyfiak nevelője Nagy Alfréd udvarában; utóbb sherbone-i püspök lett, ahol

910-ben meghalt. Alfréd A. tanácsára alapította az oxfordi tudós társulatot. Alfréd életét is megírta: Historia de rebus gestis Alfredi regis cím alatt. Először Parker adta ki Londonban 1574. Ujabbán megjelent a Monum. histor. brit. 1848. (I. *Stephen*, Diction. of Nation. Biogr. II. 198. l.)

Assermann (Vendrei) *Ferenc*, honvédeztredes és hadtörténeti író, szül. Seps-Szent-Györgyön 1821-ben. Az osztrák seregből a honvédekhez lépett át és eleinte Kiss Ernő mellett szolgált. Fokoztat emelkedett, míg Klapka 1849 máj. 25-én reábitza Komárom várának parancsnokságát. A győzelmes ácsi kirohanásnál a II. o. érdemrendet vívta ki magának. A vár feladása után Erdélyben élt, de a honvédség újjászervezése után ismét szolgálatba lépett mint ezredes és a szegedi kerület parancsnoka. Irodalmi munkássága a szabadságharc több fontos részét világítja meg. Ö tört először ländzsát Görgey mellett (1867) és előadása a pákozdi csata előzményeiről (Budapesti Szemle), hol mint szentaniú beszél, megmagyarázza a magyar ügyet szolgáló eszásári tiszteknek, különösen Mógának magatartását.

MAJCZALI.

Asseritio (lat.) a. m. állítás, különösen bíróság előtti állítás, a római jogban ivált még valakinek polgári állapotára (szabad v. szolgáló) vonatkozó bíróság előtti állítás. Asserenti incumbit probatio a. m. az állítót terheli a bizonyítás.

Asservandu (lat.) a. m. megőrzendő; oly ügyiratokra írják, amelyek csak később, rendszeren egyéb ügyiratok megérkezése után intézettek el.

Assi Adolf Alfonz, francia kommunista, szül. 1840 körül Roubaixban (Nord departement). Tizenhét éves korában mint önkéntes lépett a francia hadseregbe, nemsokára azonban Svajcra s innen Olaszországba szökött, ahol aztán Garibaldi alatt szolgált. Kegyelmet nyervo 1864. visszatért hazájába s Creuzotban a gyárakban nyert alkalmazást. Midőn Schneider, a gyár tulajdonosa, az 1870 jan. 19. kiűtött sztrájk következtében őt elbocsátotta, kitört az általános sztrájk, melyet az Internationale is támogatott. Erre Assi-t fogságba vetették (máj. 1.), de nemsokára ismét szabadon bocsátották. A creuzoti események egyszerre népszerűvé tették, s különben is a munkáspárt gyűlésein mint szónok hírnevet szerzett. Páris ost-roma alkalmával hadnagy volt egy franctireur csapatban. 1871 március 18-ika előtt a párisi nemzeti gárdák központi bizottságának legtevékenyebb tagjai közé tartozott s utóbb e bizottság elnökévé is lett. Erre aztin a Commune alatt a párisi-községi tanács tagjává választották. A versaillesi hadsereg bevonulását követő napon (máj. 23.) újjeli kémszemle alkalmával a versaillesiek elfogták s 1871 szept. 2. több évi várfogságra ítélték. Dec. 24. a Boyard erődbe került, ahonnan 1872 máj. 8. Uj-Kaledóniába vitték; innen 1880-tól visszahazájába.

TH. GY.

Assiduitas (lat.) a. m. kitartás, buzgalom a szolgálatban.

Assioto szerződés. E néven nevezik a spanyol kormányoknak idegen államok alattvalóval kötött azon szerződéseit, melyek bizonyos ellen-szolgálatok fejében az utóbbiak részére biztosították az amerikai spanyol-gyarmatok rabszolgá-

E hely a történelemben úgy lett ismeretessé, hogy itt gyilkolták meg Cicerót, kinek A.-ban nyaralója volt; itt betegedett meg halálának Tibérius s ide menekült a sváb Konradin a Tagliacozzo mellett vívott csatán után (1268), hol Frangipán áru-lása folytán az ellenség kezébe került. A.-t nemso-kára rá (1286) a szicíliaiak bevették s leégették.

Asturia (spany. Asturias), Spanyolország egy-kor tartománya; határai É-on a Biscayai öböl, K-en Santander, D-en Leon és Ny-on Galicia területe 10,595 km², (1887) 595,420 lak. A. egykor mint fejedelemség két főrészből állott, melyek főváro-saik után A. d'Oviedo és A. de Santillana névvel bírtak. Mióta az utóbbi várost (1833) a santanderi körülethez csatolták, a körületnek hivatalos neve Oviedo. A. hegyes vidék, az asturiai hegység (Sierra de Asturias), a cantabriai hegységnek egy ága vonul rajta végig. Magas estcsok (köztük a Torredo Coredo 2678 m.) különösen a keleti vidéke-ken emelkednek ki, melyek között mély, regényes, jól művelt völgyek vonulnak, melyeket számos hegyi folyó (Navia, Nalon, Sella, Deva stb.) öntözi, s ezek a rendkívül szaggatott partokon ömlenek az Atlanti-óceánba. A part jobbára a tenger felett 100 m.-ig emelkedő fensíkság, mely meredek s szakadozott sziklákban végződik. Az éghajlat mér-sékelt, habár a leghidegebb az egész félszigeten. Termékei: gabona (nem elegendő, bár a hegylej-tők és völgyek gondosan vannak művelve), hűve-lyes vetemények (különösen bab), répa, gyümölcs (alma, melyből almabor készül), burgonya, gesz-tonya, dió és mogyoró; a mélyebben fekvő meleg völgyekben szőlő és citrom is terem. A legelők kiténök s a jó takarmány-elősegíti az állattenyésztést, melyet a hegyes vidékeknek svájei módon üz-nek. A.-ban számos és jó, kitarató lovat is tenyész-tenek. A halászat nagyon jól védelmező. A hegyek-ben kiterjedt márvány, vas, réz, kőszén bányák van, melyeket nagyobbára angol társaságok aknáznak ki. A. kereskedése nem jelentéktelen, azonban, minthogy az ipar még parlagon hever, csak nyers terményeket szállít a külföldre. A tengeri keres-kezős nagyobb a szárazföldnél; a parton számos kikötőhely van, azonban nagy, biztos kikötői nin-csenek. Az asturiai nép erős, bátor, merész, igaz-ságszerető, munkás és nyugodt kedélyű. Eredetét a gótoktól származtatja s valóban ezeknek az ős la-kókkal való egyesüléséből eredt. Az A.-iak, miként a leoniak, baszkok stb. „régi keresztényeknek” (Christianos viejos) nevezik magukat s minden arab vegyülettől ment tájszólással élnek, mely a mai kasztíliai nyelv anyjának tekinthető. Mivel azonban valamennyien hegyeik közt nem élhetnek meg, a gótok bírszke sarjai kenyerüket a külföldön mint kocsisok és szolgák keresik s mint ilyenek nagyon megbízhatók. A. lakossága nagyrészt szét-szört tanyákon s házesoportokban lakik; iskolák, faluk s templomok gyakran egy napi jáásra van-nak egymástól s még a kolostorok sem tarthatták fenn magukat a lakosok szegénység és a talaj terméketlensége miatt. A. a karthagói és római hódítók ellenében is megtartotta függetlenségét. Midőn a Pireneusi félszigetet a mörök ellették, Pelajo az Ansenni barlang köré gyűjté a félsziget keresztényeit, akiknek élén a mörök minden tá-madását visszaverte. Pelajo 3. utóda, Froila 761-

ben Oviedot alapította. Oviedo királyság magában foglalta A.-n kívül Navarrát, Galiciát és a Dueroig terjedő földet. 913-ban II. Ordoño a székhelyt Leon-ba tette át és országa a Leon királyság nevét vette föl. 1388 óta a spanyol trónörökös A. hercegi címét viseli. —ZIK.

Astutiosus (lat.) a. m. ravasz, fortélyos, fur-fangos.

Astyagés, I. Kyaxarés fia, méd király 595—560-ig. K. e. Hérodotos szerint A. leányát Mandant a persa Kambysesnek adta nőül s egy álm foly-tán meghagyta, hogy ennek fiát megöljék. Szol-gája Harpagus azonban a fiút egy pásztornak adta nevelés végett. Ennek feltalálása után A. Harpagos fiát megölette, s atyjának eledeképen feltaláltatta; ki emélfogva Cyrust lázadásra indította A. ellen, legyőzte s 560-ban trónjától megfosztotta.

Astyanax, Hektór és Andromachének sajátlag *Skamandriosnak* nevezett fia, kit Trója bevétel-ekor Neoptolemos megölt. Egy későbbi monda szerint életben maradt, s alapítójává lón az új Trójának.

Astydamás, Morsimos fia, ki kezdetben a ré-tóri pályán Isokratés tanítványa volt, majd később egészen a szomorújáték művelésére adta ma-gát. Állítólag 240 darabot írt s 15 ízben pályan-nyertes volt. Darabjaiból emeken kívül misem maradt reánk.

Astyoché, Laomedon és Strymó leánya, kit nő-tesztvéreivel együtt a Tróját ostromló görögök rabságba vetettek és alsó Itáliába hurcoltak, hol azonban a foglyok elégették a görögök hajóit, hogy azok kénytelenek legyenek az idegen vidé-ken megtelepedni.

Astypalaia, nőtestvére a Zeus által elrabolt Európének, Ankaiosnak anyja. Az égei tengernek A. szigete a monda szerint tőle kapta nevét.

Ásugh, örmény népdalnok, l. *Örményország*.

Asuncion (Nuestra Señora de la-), 1. Paraguáj köztársaság departamentója; ariúnylag népes; a köztársaság összes lakosságának $\frac{1}{4}$ -e itt lakik; az 1864—70 közti háborúk megapaszították. — 2. Paraguáj köztársaság fővárosa, a Paraguáj folyó meredek balpartján; kiválóbb épületei a ca-bildo, ahol a kongresszus tartja üléseit, a székes-egyház, az elnöki palota. (1886) 24,000 lak., akik bőrökkel, dohánnyal, cukorral, rummal és para-guáj-teával kereskednek. Környékén gyönyörű narancsok vannak és ezek közl elsősorva számos villa. Alapítója 1536-ban de Ayolas Juan; 1620-ig az összes La Plata-melléki spanyol gyarmatoknak volt főhelye; függetlensége kikültása után na-gyobbára újból épült. — 3. Főhelye Margaritának a Venezuelához tartozó Antillák egyikének.

Ásúra (ar.), a mohammedánok naptára 1. hónap-jának (muharrem) 10. napja, melyet az iszlám-ban bünbánó napul ünnepelnek. E nap jelentősége a zsidósághól (*hosszú nap*, a zsidó naptár 1. hónap-jának 10. napja) van átvéve és az iszlám kezdő idejében egyszerűs mind szigorú büjtőnap is volt. Később, midőn Mohammed a zsidó befolyást mind-inkább visszautasította, az Á. büjtjét megszüntette és a Ramadan havára határozta a büjtölést. A sü-tüknál az A.-napon nagy gyászt ülnék; e napra teszik Huszein kinszenvedésének és halálának emlékét. a. u.

annál esekélyebb értékűnek vették az érzéki örö-
nöket. Különösen a pythagoreusok s stoikusok
iskolájában divott az A. A pythagoreusok az asz-
kéta élet követelményeinek a szűzességet, szegény-
séget, bűjtöt, álmatlanságot, a társaságtól való
elfordulást tekintették. A stoikusoknál az élet
megvotése is az A. folyománya volt. A görög
aszketá-filozofusokkal szembe tehető a szabad-
lelkű Sókratés példája, ki épp úgy tudta élvezni
az élet örömeit s lelke mégis uralkodott fölöttük
(v. ö. Platon «Symposiomáta»), mint ahogy a szen-
vedések, nélkülözések eltűrésében túl tett társain.
Az A. régi időkől divott, különösen a keleti vi-
lágban. A buddhizmus szentjei a legtökéletesebb
aszketák. Az aszketizmus divott a zsidók között
is; Krisztus idejében az eszénusok s terapeuták
zsidó felekezetei nagyon elterjedtek. A keresztény-
ség történetében az aszketák a második század-
ban lépek fel. Az A. fejlesztette azután a remete
s a szerzetesi életet. A keresztény A. azon gondo-
latból indul ki, hogy a lélek annál inkább szabad-
ul a test békóiból, minél jobban sanyargatjuk a
testet. A test és lélek között ellentétes dualiz-
must állít fel s a lélek szentségét csak a test lo-
nyigözésével hiszi biztosítottnak. Az aszketizmus
története különben gazdag példákban, hogy a túl-
hajtott sanyargatás azután az ellenkező végtele-
be csapott át.

Aszkold, orosz fejedelem (Kr. n. 865 körül), a
kijevi fejedelemség megalapítója s az oroszok közt
a kereszténység egyik apostola; apostolokodása
miatt halállal lakolt. Sirját («Aszkoldova mogila»)
Kijevben nagy tiszteletben tartják.

Aszkór, l. *Sorvadás*. — A., selyomhernyőé, l.
Selyemhernyő-betegségek.

Aszkosz, görög edény, főlegömb alakú eszéshöz
hasonlító, két szélét félkörű fül köti össze, melynek
egyik tövénél szűk száj nyílik.

Aszlari föld, a Wetzlar melletti aszlari huta-
ban előállított angolvörös.

Aszna'i, *Abü Szaid Abdalmalik ibn Kureib*
al, híres arab filológus, szül. 740-ben, megh. 828-
ban Baszrában; egyike volt azon tudósoknak, kiket
a tudományokat kedvelő Hárún al-Rasid kalifa
gyűjtött maga köré. A. különösen a klasszikus arab
nyelv adatai, az arab ó-korra vonatkozó történelmi
hagyományok költemények gyűjtése körül szer-
zett nagy érdemeket. Az arabok filológiájában kor-
szakot alkotott, az elődei jellemző könnyelműség-
gel ellentétbe helyozkedő kritikai szellem által,
melyet a régi versek gyűjtésében és megőrzésében
érvényesített. Nagyszámu arab versek fontartását
és filológiai magyarázatát neki köszönni az iroda-
lom. Számos munkát is írt az arab filológia köré-
ből, melyek közül nehány apró monográfia ki is
van adva (Müller D. H., és Geyer-től a bécsi es.
akadémia iratokban 1876. 1888). V. ö. Flügel, *Die*
grammatischen Schulen der Araber (Lipsee 1862)
*Goldziher, A pogány arabok költészetének hagyomá-
nya*, Budapest (akad.) 1893.

Aszmará, helység Abisszínia keleti lejtőjén,
halmos fensikben, a délnyugatnak folyó Mareb for-
rásai közelében. Midőn az olaszok Musszantát meg-
szállították, kedvező sztrategiai fekvésénél fogva,
az abisszíniai hadvezér Rasz Alulah fő hadi szállá-
sává tette; az olaszok 1888-ban szállították meg.

Asznáth, Póti Fera leánya. József felesége.
A rabbinikus legenda szerint Dinának, Jákob
leányának leánya volt. A róla szóló legendák tör-
ténétét meglírta *Perles J.* *Revue des Études juives*.
XXII. 87.

Aszó, l. *A.* (*Hossza*, Langenthal, Hosszu-Zen-
kisközség Kisküküllőmegyének hosszuaszói jár-
ban, (1891) 1377 szász, oláh, és magyarjku lak.,
közel Nagyküküllőhöz; szolgabírói hivatalu, vasúti
és postaiállom.; határában jelentékeny erdők van-
nak. — 2. A. árpádkori oklevelekben a. m. völgy.
Keveháza is tkp. *Keveháza* volt. — 3. A.-nak
hívjuk a székelyek a tavaszi olvadáskor támu-
t kisebb patakot.

Aszód, nagyközség, Pest-Pilis-Solt-Kis-Künne-
gyének váci alsó jár., a Galga vize mellett, (1891)
2551 magyar, tót és német lak., vasúti állomással,
posta- és táviróhivatallal s váralaku szép kastély-
lyal; van téglyára, továbbá szesz- és sertőző háza.
Takarékpénztár, evang. algimnázium, alsófokú
ipari és kereskedelmi iskola, iparrestitület, tűzoltó-
egylet. A vasúti állomás közelében levő nagy
épület egykor cukorgyár volt, mely 1874-ben
megszűnt; ma javító-intézet, mely 1884 óta áll
fenn, és közigazgatásilag Baghoz tartozik (l. o.).

Aszofia (gör.), légtelenség hiánya, esztelenség.
Aszófő, kisközség Zala megyének tapoleai járá-
sában, (1891) 394 magyarjku lakossal, postahiva-
tal; e helység a legrégibb időkől fogva a tihanyi
apátságához tartozott, utóbb elpusztult s mint puszt-
tát Lodomár esztergomi érsek 1197-diki okmá-
nyában említi.

Ászok, azon vastag gerenda, melyre a pinceben
a hordókat fektetik; néhol gantár-, kantár-, eszén-
térnök is nevezik a német Gantter után.

Ászokdonga, a hordónak legalsó dongája, mely-
lyel a pince ászoktáján fekszik.

Ászokfa, sörös és boros hordók alátámasztására
való és a pince hosszában párosával fektetett fa,
melyen a hordók elől-hátul nyugszanak. A geren-
dák mérete a hordók súlyától függ, de hogy a le-
vegő állól jól átjárhasson, 20 cm.-nél alacsonyabbra
nem csinálják. L. még *Vánkosfa*.

Ászokhordó, az a bor- és sörhordó, melybe a
bort vagy sört utóerjedése befejeztével lefejtik s
így tartják raktáron.

Ászokolás. A kiterjedt borok pincekezelését A.-
nak nevezik. Az Á. az ászokpinceben történik s a
bor az ászokhordóban van elhelyezve. Az ászok-
pince különbözik az erjesztésre berendezett s fűr-
hető erjesztő pincétől. Az ászokhordók rendsze-
rint jóval nagyobbak az erjesztő hordóknál. Az Á.
alatt végzendő több munkálatok a következők: a
lefejtés, töltögetés, derítés, kénezés, palackozás, a
borbetegségek orvoslása stb.

Ászokrács (ném. Schwellrost), az építészetben
az alapozásoknál használt fekvő rács, mely több
vízszintes, 15 — 20 cm. vastag gerendákból, az u. n.
ászokfákból áll s ezekre jönnek a küszöbfák s végre
a pallóburkolat. L. *Alapozás*.

Ászoksör, erősebb fajtájú sör, melyet a hideg
évszakban főznek nyári használatra. Ellentéte a
téli vagy csapós sör, mely gyengébb és rögtön
használatra készül. L. *Sörgyártás*.

Ászómatikus (gör.), test nélküli; aszómaton.
testetlen lény, isten.

tabla ülnöke, hol ez évi aug.-tól 1869 ápr.-ig működik. Három (zben orsz. gy. képviselő volt. Főnyi Moesonyi Andrásval együtt ő vívta ki az 1864. karlóci szerb kongresszuson a románság hierarkikus elválását a szerbektől; a magyar országgyűlésen ugyanezek a Moesonyiakkal egyetemben megalkotta a román nemzeti pártot. B. család neve *(Călușer)*. A B. nevet 1818 óta viseli családja, amikor B. Jakab, ki gyermektelen volt, adoptálta Călușer Gergelyt Mosnicából (Temesm.); ennek fia B. Vince. B. a román akadémiának tagja, ahol leginkább történelmi értekezéseket tett közzé. Nevezetesebb munkái: *Notițe biografice asupra vietii și activității decedatului Andreiui Mocioni* (Bukarest 1883); *Sprachen u. Nationalitäten-Frage in Oesterreich*. (Von einem Rumänen, 1860. Megjelent román nyelven is.)

A. GY.

2. B. *Viktor* dr., szül. Bécsben 1853. Orvosi tanulmányait részben a budapesti, részben a bécsi egyetemen végezte, ahol 1877. oklevelet nyert. Ismeretei gyarapítására fölkereste a külföld legkiválóbb férfait, Párisban Cornilt, Pasteurt, Berlinben Virchowot, Kochot. A budapesti egyetemen mint a bakteriologia rendkívüli tanára működött. *Bratîon J.* és *Sturdza D.* miniszterek meghívására Rómába ment, ahol rendes egyetemi tanságnak nevezték ki, külön törvényt nyelve szabályozván dotációját. Művei megjelentek magyar, román, német s francia nyelven: *A bakteriologia rövid tanulmánye*, orvosi használatára; *Les bactéries et leur rôle dans l'anatomie et l'histologie pathologiques des maladies infectieuses* (I. kiad. Páris 1885., II. kiad. u. o. 1866., a III. kiad. sajtó alatt) stb.

A. GY.

3. B. *Aurel* dr., B. Vince legidősebb fia, szül. Bécsben 1852.; a reálszkolákat Budán s a műegyetemet Pesten végezte. Miután tanári s doktori oklevelet nyert a kémiából, fizikából s ásványtanból, elment Heidelbergbe, *Bunsen* laboratóriumába. A brassói gör. kel. főgimnázium megválasztotta tanárnak, ahol három évet töltött; innen Bukarestbe hívták meg a felsőbb gyógyszerészkiskolához tanárnak s egyúttal testvére, B. Viktor dr. bakteriologiai és patologiai intézetéhez a kémiai vizsgálatok vezetésére, ahol most is működik.

A. GY.

Babeuf (*Babœuf*) *Ferenc Noël*, francia jakobinus, szül. St.-Quentinben 1764 nov. 23., megh. 1797 máj. 27. 16 éves korában árvaságra jutott. Később egy kataszteri bizottság tagja lett. Mikor a forradalom kitört, odahagyta állását és a forradalom szolgálatába állott. Az amiens-i Correspondant Picard-ban közölt néhány cikke miatt a kormány elfogatta és Párisba vitette; itt azonban 1790. fölmentették. Később, Robespierre bukása után, B. *Gracchus* álnév alatt Le tribun du peuple c. hirlapjában a tömeg uralmát hirdette és a földhírtok új fölosztását követelte. Rövid időre elzárták; de ez nem akadályozta meg abban, hogy fölforgatási oszméit annál féktelenebbül hirdesse. Számos bukott jakobinus szegődött hozzá és forraszerű összeesküvés szöttek, mely a direktórium megbuktatását és az 1793. demokratikus alkotmány visszaállítását előzte. A direktórium B.-t, Darthé és az összeesküvés több cinikusát 1796 májusban elfogatta és a hazaárulás

vádja alatt Vendômeban külön törvényszék elé állította. Midőn a halálos ítéletet neki és Darthének (1797 máj. 23.) kihirdették, a fölolvadás közben tört szurt mellébe. Darthé követte példáját és azonnal meghalt; B. élethen maradt és a nyaktől alatt végezte életét.

Forradalom. Buonarotti F., *Conspiration pour l'égalité*, dite de B., Brillat 1828, 2 köt. A szerző tagja volt az összeesküvésnek. Fleury, *Biographie de B.*, Páris 1851. Grande Encyclopédie IV. 1030.

Babi, kis sziget Timortól É.-ra, a Wetter és Kambing szigetek közt.

Bábi (Bábisták), jelen századunk harmincas éveiben Persiában keletkezett mohammedán szekta, melynek alapítója a Sírázból származó Ali Mohammed. Ez 1835-ben 23 éves korában a siiták szent bucsuhelyére Kerbelába zárandokolt és ott hallgatott előadások révén a vallásos miszticizmust karolta fel. Ez idő után a népnek vallásos előadásokat tartott, melyekben az iszlám közönséges felfogásától eltért. Elragadó ékesszólásával rajongásig lelkesítette hallgatóit. Nemsokára már nyíltan az iszlám reformátorának mondta magát és mint ilyen a *báb* (kapu) címet használta. Ő lévén az igaz istenismerethez nyíló kapu. Hívei közül sokan az istenség inkarnációját látták benne. Egy új Koránt írt arab nyelven, valamint számos vallástani iratban tanait részletesen kifejette. Isten- és világfelfogása az emanáció elméletén alapszik. Az iszlám sok rituális törvényeit, az eledelre vonatkozó korlátozást mellőzi, a tiszta és tisztátalan közötti különbséget eltörli és a fősúlyt a vallás szellemi felfogására helyezi; a más vallásuakkal való érintkezés tekintetében szabadelvű álláspontot foglal el. Legfontosabb reformja a nők társadalmi felszabadítása; megszünteti a nők elfátyolozását, megnehezíti a házasság felbontását. Egy lelkes kazvini nő, Zerrin Táds, kif hívei «kurat al ajn» (a. m. szem gyönyörísége) címmel tisztelt meg, az új proféta tanainak legelső hirdetői közé tartozott. A kormány eleinte nem lépett fel túlságos szigorúsággal a B.-k ellen, megelégedett azzal, hogy a profétát őrizet alá helyezte, anélkül azonban, hogy híveivel érintkezést és levelezést megakadályozná. Midőn azonban a B. tan követői a hatóság ellen is engedelmiséget mutattak, Nasreddin-sáh mindjárt trónralépte után (1848) erőlyesebben lépett fel a B. szekta hívei ellen, kik Huszein Busrevi vezérlete alatta hatalom ellenekeseredett ellenállást fejtettek ki. Mázendránban Seich Tábarszi sirja mellett egy fellegvárban négy hónap át védekeztek; legyőzetésük után mindnyájukat halálra ítélték. Ezzel a titkos B.-k kiméletlen üldözése megindult; magát a profétát hű apostolával, Mollah Mohammed Alival együtt 1849-ben Tobrizben fobelőtték. Az új Báb Mirza Jahja Bagdadban telepedett le, ahol a hozzá zárandokoló hívek nagy számával érintkezett. Ezeknek a nyilvános lázadást tiltotta, míg ő maga nem híja fel őket ily fellépésre. De csakhamar néhány bábi által a sah élete ellen kísérelt merénylet (1852) fokozta a kormány szigorúságát; 40-et közülük nagy kínok között kivégeztek és azóta a bábimushoz való szegődést főbenjáró bűnnek tekintik. Mindamellett a B.-k propagandája titokban nem szűnt meg, és az új tan hívői nemcsak Persiában, hanem török területen is nagy számmal vannak el-

terjedve; befolyásuk a szellemek szabadabb irányára nyilvánvaló. A B. szekta hívei két felekezetre oszlanak: a Szubhi Ezel vagyis Mirza Jahja, és a Huszejn Ali vagyis Behâi felekezetekre; aszerint amint az egyiket vagy másikat ismerik el Bab jogos utódjának. Huszejn Ali (Behâ ullah) 892 októberben Akkában meghalt. Tanaik részleteire nézve a legújabb időkig, azok alapján, amiket a modern Persiát tárgyaló munkákból és útleírásokból tanulhatni lehetett, csak felszínes ismereteket lehetett kapni. Most magától a szekta alapítójától eredő számos arab és persa nyelven írt értekezés került a pétervári könyvtárak birtokába, és Rosen Viktor bárónak a könyvtárakról szóló katalógusaiban vannak ismertetve és részben kiadva. A persa bábikkal folytatott közvetlen és beható érintkezés úgy mint egyéb eredeti források alapján készült az e szektát ismertető legalaposabb munka Browne Edward-tól, a traveller's Narrative written to illustrate the episode of the B. (2 kötet, Cambridge 1892), valamint ugyanezek a szerzőnk értelmezései a Journ. of Royal Asiatic Society 1889—92. évfolyamaiban.

Irodalom. Mirza Kazern Beg, Bab et les B., Paris, 1867; Ed. Polak, Persien, Leipzig, 1865, 2 köt. Gobineau, Les religions et les philosophies dans l'Asie centrale, Paris, 1865; Vambéry, Vándorlásaim és élményeim Persiában, Pest, 1867; Huart, La religion de B., P. 1888.

Babiagura, Babiagora (Babagura), a Kárpátok fény-i határléncolatában a nyugati Beszkidék (l. o.) egyik eszortája, mely Árva megye északi határán, részben már Galiciában a polhorai hágtól (809 m.) a Visztulába ömlő Skawa völgyéig, illetőleg a Fekete Árva és Skawa közti podvilki vagy Beszkid hágtól (703 m.) terjed. Az árvi lapályból elég gyorsan emelkedik fel; főgerince a polhorai hágtól az ország határa mentében a Beszkid hegyen (923 m.) át ÉK felé csak a Madralowáig (1170 m.), innen D felé hajlott főlkörben K felé fordul egészen a felsőlipnicai és wileznai völgy közti mély nyeregig (986 m.), innen hosszú hátal ÉK felé fordulva egészen a Skawa és Bysztra völgy képezte kanyarulatig. A lipnicai nyereg két főeszortára osztja; a nyugatiban a Brana (1517 m.) és Szokolica (1367 m.) mellett maga a B. esücs (1725 m.) a keletiben a Polica (1367 m.) emelkedik legmagasabbra. A B. hegység főgerince meredeken emelkedik, oldalait fenyves, derekát gyalogfenyő fedi, esücsén csak gyér fű terem az összehalmozódott sziklák közt. Déli lejtői szolidebbek, északi lejtői meredekebbek, völgyei kevésbé lakottak, nehezen járhatók. Ha a B. «fejkötőjét feltesszük», rossz időt várhatni. A polhorai hágtól Ny-ra az Ossusz hegyes csoport emelkedik a Pilszkóval (1557 m.). A B. túlnyomóan kárpáti homokkőből áll. A B. (a. m. asszony, nagyanya) szláv esücségtől vette nevét, melyet a pogányok a hegy esücsén imádtak; napforduló idején a gorálok még ma is tüzet gyújtanak a hegyen s azt hiszik, hogy a boszorkányok ott gyűlnek össze. A hegység legjobban a polhorai fürdőből (D felől) v. Zawójából (É felől) mászható meg. Csücsén 1876-ban Jozsef nádor látogatásának emlékére obeliszket állítottak fel. V. ö. *Wespl* E.: *Egy nap a B.-n*. (Magy. Kárpátgy. Évk. V. 234—247.) *Jablonszky* János: *Kirándulás a B.-ra*. (Földr. Közlemények. II. 368—378.) *Matzura* J.: *Illustrirter Führer durch*

die Beskiden (Teschen 1891). *Hunfalvy* J.: *A magy. birod. természeti viszonyainak leírása*. I. 172—174.

Babić-Gjalski (ejtsd: babics-gjalszki) *Ljubmir* jelenleg a legkedveltebb horvát regényíró. Szül. a zágorjei Gradicában 1854 okt. 26. Jelenleg a horv. szlav. dalm. kormánynál fogalmazó. Az irodalom terén először 1884. lépett fel, mikor Gjalski álnev alatt első Batoric c. regénye a Vienne nevű szép-irodalmi lapban megjelent. Később ugyanezen lap számára még több regényt és elbeszélést írt. Iz vármegjenskih dana (A vármegyei napokból) c. könyve 1881. a Matica Hrvatska kiadásában jelent meg.

Babics Kálmán, bölcsészettudor, főgimn. tanár, szül. Szemerén, Győrmezőben, 1840 jan. 23-án megh. Budapesten 1886 okt. 22. A vallás- és közoktatásügyi miniszterium 1869. Poroszországba küldte az ottani népoktatási intézetek tanulmányozása végett. Visszajötté után a fővárosi II. ker. áll. főreáliskolához, innen az 1880. I. iskolai év kezdetével az ugyanazon kerületi főgimnáziumhoz a klasszika filologia rendes tanárává nevezték ki. Itt tanárkodott haláláig. A Kisfaludy-Társaság évlapjaiban, a Tanár-Egyes. Közlönyében, Nyelvőrben stb. megjelent cikkein kívül önálló munkákat is adott ki. Ezek: *A néptanodai nevelésoktatás vázlatokban*, Baja 1870. *Széptan v. esztétika*, a művelt közönség számára, Pozsony 1873. *Logika vagy gondolkodástan*. (Budapest 1876. Tettyé és társa.) *Tapasztalati lélektan*. (Budapest 1882. Eggenberger.)

Babicsolás és **bábicskolás**, Ipolyi (Magy. Mytholog. 405.) szerint «sok helyen» a *kuruzslás*, *varázslás*, *igézés* népies neve. Ipolyinak az a véleménye hogy e szó a *babona* szóból rokontságban van. Le egyelőre sejtésnél többnek nem is tekinthető, mind azáltal figyelmet érdemel, legalább az első illetőleg, amelyivel különben a Nyelvtört. Szótárban is meglévő *babirkál* (a *babrál* kiesinyítője) és *babosgat* (demuleco, coloro, streicheln, beschönigen) sőt talán a *berbütél* (berbetél, börbütél, hirtibél, birbiesél, a. m. mormog, motyog, darál) ige is egybevethető. Részben azért, mert ezek elseje és második szintén a kuruzslással járó simogatást és kengetést is jelenti, míg harmadikuk az ugyanezek bábjós erejének hitt ráolvasások halk mormolását, suttogását, vagy *seppességét* is értelmébe foglalja. Részben pedig azért, mert az első kettőnek alakja is elég közel áll a *babicsolás* szóéhoz, amit az utóbbival Ipolyinál rokonértelmüként szereplő *bábicskolás*-ról már bajosabb állítani. Emaz inkább *bábicskol* igékre látszik utalni, mely az elhalvas ellen sikertelenül védekezőnek bologatását jelenti, de vonatkozhatik a kuruzslással járó ráolvasások mellett gyakorolt rituális fejmozgatásra is.

Babii, egy 6-óri nép, mely *Polemios* szerint Libia (Észak-Afrika) bensejében lakott.

Bábikó (növ.), göcsei szó, a. m. lósóska.

Babilonia, l. *Kaldea*.

Babiloni fogság. A hódító asszír királyok szokása az volt, hogyha valamely országot meghódítottak, a városokat kifosztották és feladták; az ellenség vezéreit leöldösték, ha lázadók voltak, kínzások között kivégezték, azután a nemeseket s befolyásos embereket lehetőleg messze földre

départementban, eszpekekészítéssel, római útmaradványokkal, 3000 lak. — 2. *B. du Mont-Dore*, fűrdőhely Puy-de-Dôme départementban, a Dordogne forrása közelében, festői völgyben, 1200 lak. — 3. *B. en Vosges*, Vosges départementban, a Baignerot a Saône-nak másodrangú mellékvíze) mellett pompás XIV. századbéli gót kápolnával, (1886) 2000 lak. Gyógyító forrásait, melyek a plombiéresiekhez hasonlóak, már a rómaiak ismerték: fűrdőt 1715. állították helyre; a vizüket ideges bajok ellen használják.

Baintner János, a budapesti egyetemen a polgári törvénykezés s az osztrák magánjog rendes tanára, szül. Liptó-Ujvárott 1815., megh. 1881. aug. 14., hosszú s változatos, de mindig becsülettel betöltött pályafutása után. Alsóbb tanulmányait Miskolcon, Rozsnyón és Lőcsén, a jogi és bölcsészeti tanfolyamot Pesten végezte, hol 1838. ügyvéd, később jogtudor lett. Több előkelő családnál mint jogi magántanár működött s Andrassy Gyula gróf is tanítványa volt: 1841. a herceg Eszterházy uradalmi igazgatóságánál alkalmaztatott; 1848. pozsonyi akadémiai tanár, 1852. a pozsonyi országos főtörvényszéknél tanácsos, 1861. helytartótanácsos lett; de már egy év múlva visszatért a kedvenc tanári pályához, melyhez annyira ragaszkodott, hogy pozsonyi főtörvényszéki tanácsosi minőségében is megtartotta a pozsonyi jogakadémia igazgatói állását. Helytartótanácsosi állásából a pesti egyetem tanszékére lépett, melyet haláláig megtartott, mert csak halálát megelőzőleg néhány hónappal ment hosszabb szabadságra. B. levelező tagja volt a m. tudományos akadémiának. Nagybib. művei: 1. *Az ausztriai ált. magánjog alapjai* (1868) 2. *A bírósági szervezet és peres eljárás köztörvényi polgári ügyekben* (1877). Kiváló érdemei vannak tanúgyűnk magyarosága körül, s jöllehet az abszolút kormány ismérve B. hazafias érzelmeit, csak nehezen erősítette meg pozsonyi igazgatói állásában. B. nem habozott egész erélyével odahatni — a mi sikerült is, — hogy a magyar tanárok magyar nyelven is tarthassanak előadásokat. Mint helytartótanácsos a közoktatási szakkal volt megbízva s ily minőségben a közoktatásügy fejlesztése s az 1848. évi utáni időben a közoktatás terén létesített intézményeknek magyar szellemben való tartása körül buzgó és sikeres tevékenységet fejtett ki. Az előnység megbízásából ő szerkesztette az ő felsőzéhez intézni szándékolt feliratot, mely a nemzet kívánásait legfelsőbb helyen tolmácsolni akarta. A feliratnak határozott hangja, az alkotmány teljes visszaállításának erőlyes sürgetése azonban nem nyerte meg a többségnek tetszését. Javakorban lévő jogászai nemzedékünk nagy része B. tanítványa, s közöttünk, kik tanítványai valánk, bizományra nincs senki, ki kegyelettel nem adózna a kiváló férfit emlékének, aki tanítványainak nemesak tanára, de jóakaró barátja is volt. u. n.

Baios, Odysseus kormányosa, ki a tengeren való hányattatás közben Itália partjain meghalt. Nevérol keresztelték el a monda szerint Bajae városát.

Bairpur, tengeri város Brit-Keletindióban, a Malabar parton. Kalikutól 9 km. nyíre az Indiát átmenő vasúti vonal végső pontja.

Bairaktar (*Bairakâr* a. m. zászlótartó) Musztafa török nagyvezér, szül. 1755., megh. 1808 nov. 14. Szegény szülöktől származván, szerenésje és vitézsége által küzdötte föl magát. Mint ruszcsuki pász szerenésével harcolt az oroszok ellen (1806). Ekkor történt, hogy a janicsárok III. Szelim szultánt letették, és helyébe IV. Musztafát emelték a trónra (1807). B. ekkor Konstantinápolyba jött hadseregével s Musztafa helyébe ennek testvérét, II. Mahmudot emelte a trónra (1808 jul. 28.), miután a janicsárok Szelimet időközben meggyilkolták. Mint a szultán nagyvezére, a janicsárok megsemmisítésére törekedett. Célját nem érte el; a janicsárok 1808 nov. 14. ismét föllázdak, megtámadták a szerájt és IV. Musztafa visszahelyezését követelték. B. vitézül vélte magát, midőn pedig a janicsárok felgyújtották palotáját, Musztafát megfojtotta s fejét odadobta a lázadóknak, magát pedig az épülettel együtt a levegőbe röpítette. u. n. v.

Bairám vagy *Beirám*, az iszlám két nagy ünnepeinek neve a törököknél. Az első B.-ot (arabul: 'Id al-fitr, a. m. a bőséges imnepe, törökül *kücsük B.*, a. m. *Kis B.* ünnepe) a ramazán bójtó végével a reá következő sávval hónap elején ünneplik; a nép rendszeren három napra nyújtja. Hetven nappal azután Dzulhiddse hónap 10. ünneplik az *áldozás B.-jét* (Kurbán B. arabul: 'Id al-adha. Indiában: Bakr-'id); ezen ünnepen a vagyonosabb mohammedánok juhokat vágnak le s húsatok rendszeren a szegényeknek adják. Ez ünnepeknek, mint az iszlám többi ünnepeinek, nincsen állandó helye a mi naptarainkban, minthogy a mohammedánok holdévek szerint számítják az időt, és naptarukat nem alkalmazták interkaláció által a napévekhez, ez ünnepek is különböző években, különböző évszakokban váltakoznak. Konstantinápolyban ez ünnepek alkalmával a szultán fényes kísérettel vonul valamelyik mecszbe. o—u.

Baird, I. *sir David*, angol tábornok, szül. 1756., megh. 1829. Hyder Ali ellen harcolt Keletindióban 1779., de főtiszba került s szabadságát csak 1784. nyerte vissza. Résztvett Szeringapatam és Pondichery ostromában (1799) és az egyiptomi (1801) és a fokföldi vállalatban (1804). Résztvett 1807-ben Kopenhága ostromlásában is. (Stephen, Dictionary II.)

2. *B. Spencer F.*, amerikai zoologus, született Readingben Pennsylvaniában 1823.; előbb a Dickinson-Collegeben tanárkodott, majd 1855. a washingtoni Smithsonian-Institutian segédtitkára lett. Különösen az északamerikai emlősök és madarak tanulmányozásával foglalkozott, utóbbiakról *Birds of North America* c. 4 kötetes munkát adott ki (1870—74). D. J.

3. *B. Vilmos*, angol zoologus, aki főleg az alsóbbrendű rákok tanulmányozásával szerzett magának érdemeket. *Natural history of the british Entomostrea* c. művében az Angliában töle megfigyelt alsóbbrendű rákok leírását és rajzait bőséggel közre 1850-ben. D. J.

Bairdien-mésző, triászkorbeli, a felső kagylós-nész-emelethez tartozó mésző Odenwaldból.

Baireuth, I. *Bayreuth*.

Baisch Hermann, német festő, szül. Drezdában 1846 jul. 12. Stuttgartban, majd Párisban, végre Münchenben tanult. A régi mestereken kívül ki-

zöldes, ibolyaszínű, sötétvörös is. Különösen a eschországi középhegységben (Zwiekau, Teplitz, Bilin), továbbá a Siebengebirgeben meg Saarbrücken mellett (Duttweiler). szr. u.

Bazaltos szövet. Az összetett kristályos kőzetek közt vannak olyanok, melyeknek anyaga első tekintetre egyneműnek látszik, vagyis az elegy-részek benne oly aprók, hogy szabad szemmel igen nehezen ismerhetők fel. Az ilyen kőzetről azt szokták mondani, hogy bazaltos szövetű, mert legjobb példa az ilyen kőzetre maga a bazalt. B.-ű szokott lenni még az augit-trachit s némely melafir. L. bővebben *Kőzetek*. szr. u.

Bazalt-tégla. A keramithez hasonló kövező-tégla, melyet a schtattai téglagyár (Morvaországban Znaim mellett) készít. L. *Keramit*.

Bazancourt (ejtsd: bazankur) *Cézár* báró, francia regényíró és katonai szakíró, szül. Párisban 1810., megh. 1865. jan. 25-én A juliusi monarchia alatt könyvtárnok volt a compiégnei kastélyban. 1854. a császári kormány a Krimbe küldte, hogy megírja a krími hadjárat történetét. Ez uti eredmény volt először is : *Cinq mois au camp devant Sébastopol* (Páris 1855), azután pedig a pártatlanságánál és lelkiismeretességénél, élénk és érdekes előadásánál fogva nagy tetszéssel fogadott munka : *L'expédition de Crimée, jusqu'à la prise de Sébastopol. chronique de la guerre d'Occident* (1856, 2 köt.), mely egy év alatt négy kiadást ért. E. A.

Bazár (persa) a. m. piac vagy széles utca, ahol keleti városokban az üzleti élet folyik. Arab nyelvű országokban inkább *szuknak* nevezik. Mindkét szó keleti helynevekben is gyakori, úgy mint nálunk a *Vásár*-ral összetett tulajdonnevek. A B. szót Európában is használják nagyobb épületek elnevezésére, melyeknek átjáró udvaraiban üzleti helyiségek vannak elhelyezve. — L. még *Áru-csarnok*. G. R.

Bazarád Mihály, oláhországi vajda Róbert Károly idejében, kihez mindvégig hűséggel ragaszkodott. Farkas Tamás erdélyi vajda és Széchy Dónes, a király tanácsosa azonban birtokára áhítóznán, rábeszélétek a királyt, hogy ellene hadat vezessen. Róbert Károly, a nélkül, hogy igaz oka lett volna a háborúra, B. ellen indult seregével, ki hűséget és hadi költségeinek megtérítését ígerte neki, ha országot megkíméli a háborútól. A Farkas és Széchytól felingerelt király B. köveit visszautasította és Oláhországba nyomult. Seregével járulaton utakon bolyongva, elesege idő előtt elfogyott s most már ő kérte B.-t, hogy országába vezesse vissza. B. el is kísértc a királyt, de a vérszemet kapott oláhok, midőn serege egy hegyszorosba ért, megtámadták és kövekkel dobálták agyon embereit. Maga Róbert Károly is csak úgy tudott menekülni, hogy ruháját Széchy nádor fiával, Dezsővel kicserélte, kit az oláhok a királynak nézve, fölkoncoltak. E kudarc után Károly nem háborgatta B.-ot birtokaiban, ki most már függetlenül kormányozta országát. Fia, B. *Sándor* azonban 1343. újra meghódolt Lajos királynak. u. u.

Bazard (ejtsd: bazár) *S.-Armand*, szül. Párisban 1791. szept. 19., megh. 1832. jun. 29. Egyike volt a karbonarizmus franciaországi megalapítóinak. Előbb Szajnamegyénél viselt kisebb hivatalt, me-

lyet azonban — titkos szövetségekbe elegyodvén — el kellett hagynia. A restauráció alatt a karbonarínak volt tagja, megalapította az Amis de la vérité című köztársasági célzatu egyeletet s egy fölkelésben is résztvett, mely azonban balul ütvé ki. B.-t in contumaciam halálra ítélték. Ahogy megismerkedett Saint-Simon tanaival (l. *Saint-Simon*), ő és Entantin (l. *Entantin*) hozzáálltak e rendszer kiépítéséhez. Ezek mellett az eszmék mellett izgatott a Producteur (1825—27), majd a l'Organisateur (1829—1831) és a Globe (1830—1832) című folyóiratokban, Párisban pedig 1828. ezen szocialisztikus tanok hirdetésére fölvasásokat kezdett meg. Ez előadásainak foglalata a s.-simonisták főművében, az Exposition de la doctrine de S.-S.-ban (2. kötet, 1830) található. 1831-ben Entantin excentrikus föllépése következtében S.-Simon vallásának két főnöke, kik Chefs de la religion S.-Simonienne-nek nevezték magukat, egymástól elvált. B. azután Discussions morales, politiques et religieuses című röpirattal lépett föl E. ellen. E munkáját azonban bekövetkezett halála folytán már nem fejezhette be. u. l.

Bazardsik, több helység neve Bulgáriában; a legjelentékenyebbek: Hadsi Oglu- és Tatár-B. L. o.

Bazar-maund, keletindiai súlymérték. Lásd *Maund*.

Bazas (ejtsd: bázász, a rómainak idejében Cossio), járási főhely Gironde francia départementban, meredek sziklán, amelynek a Beuve vize foly; (1886) 5034 lak., jelentékeny bőreszerzéssel, kalapgyártással és alprájszekkel. A rosszul épült város legkiválóbb épülete a XIII. századból való székes-egyház, amelynek nyugati oldala és kőtornya különösen nevezetes. Környékén van a Trou d'Enfer barlang.

Bazéd (Mező-Bazéd), kisközség és kis fürdő Maros-Tordavm. marosi felső j.-ban, (1891) 455 oláh lakossal.

Bazeilles (ejtsd: bázéj), nagy falu Ardennes francia départementban, 3 km.-re Sedantól, a Chiers és Givonne összefolyásánál, (1886) 2050 lak., vashámorral, posztőkészítéssel. Turenne egykori kastélyával, amelyet a bajorok 1870. szept. 1-én a falu nagy részével együtt elpusztítottak.

Baziás, népes és emelkedő telep Szokolovác határában, Krassó-Szörény várm. moldovai j.-ban, a Duna partján, jelentékeny mint a magyar kir. államasut telepvár-baziási vonalának végpontja és a dunai hajózás egyik fontos állomása; fővámvhivatal, táviró- és postahivatal, postatakarékpénztár, bor- és selyemtermelés, spiritus- és pulmka-főzés. Az azelött szegényes falu a közlekedés fejlődésénél fogva jelentékeny csomóponttá vált. Jelenleg (1891) 513 lakosa van, közte 91 magyar; és 299 német. TH. V.

Bazidium-ok (név. páleikák), bizonyos gombáknak (Basidiomyeetes) spóraképző páleika-alaku sejtjei, melyeknek a szabad vége befűződés útján egymás mellett álló, négy spórárt szokott létrehozni (basidiospora, páleikás spóra).

Bazije gornje, község Verőce vm. verőcei j.-ban (1891) 1460 horvát-szerb lakossal.

Bazileusz (gör.), a király neve a régi görögök-nél. A királyság eltörlése után az archonok (l. o.) egyike viselte e nevet tovább. — B.-nek nevezték